

خانواده و هویت ملی؛ بررسی موردی دانش‌آموزان شهر یزد

اکبر زارع شاه‌آبادی^۱

شیوا صادقی^۲

تاریخ دریافت: ۹۰/۱۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۱/۰۶/۲۸

چکیده

مسئله هویت ملی نوجوانان با توجه به نقش سازنده آنان در سرنوشت آینده کشور اهمیت زیادی دارد. هویت ملی از این نظر اهمیت دارد که بر تمامی حوزه‌ها از جمله فرهنگ، اجتماع و سیاست و حتی اقتصاد سایه افکنده و خانواده به سبب الگوگیری نوجوانان از والدین، می‌تواند از عوامل مؤثر در این زمینه باشد. هدف از این مقاله بررسی تأثیر خانواده در شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان شهرستان یزد است. روش پژوهش در این مطالعه، پیمایش و به لحاظ زمانی مقطعی است. جامعه آماری دانش‌آموزان مقطع متوسطه است که تعداد ۱۲۰ نفر از آنها از طریق فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای مورد بررسی قرار گرفته‌اند. ابزار مورد استفاده در این مطالعه، پرسشنامه است. پرسشنامه پس از احراز اعتبار و پایایی در مرحله مقدماتی، برای جمع‌آوری داده‌ها در مرحله نهایی مورد استفاده قرار گرفت. در این تحقیق، از اعتبار صوری استفاده شده است. بدین ترتیب که پیش‌آزمون با تعداد ۴۰ پرسشنامه انجام گرفت و برخی گویه‌ها و پرسش‌ها، پس از مشورت و نظرخواهی از کارشناسان و اساتید دانشگاه که دارای اشکال و ابهام بودند، اصلاح شدند. به منظور برآورد پایایی سنجه‌های مهم در پژوهش حاضر، از ضریب آلفای کرونباخ^۳ استفاده شد و بر اساس امکانات بسته نرم‌افزاری خاص علوم اجتماعی (SPSS) داده‌ها توصیف و تحلیل شده‌اند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، رابطه متغیرهای هویت ملی والدین، جنس،

a_zare@ yazduni.ac.ir

sh_sadeghi64@yahoo.com

3. Cronbach's Alpha

۱ عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه یزد

۲ کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه یزد

بهره‌مندی از وسایل ارتباط جمعی، روابط صمیمی والدین با هویت ملی تأیید ولی رابطه متغیرهای سن، بُعد خانوار، مقطع تحصیلی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی والدین، انسجام خانواده، همدلی خانواده و گفت‌و شنود با این متغیر، تأیید نشد. نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان داد که جنس و هویت ملی والدین بیشترین تأثیر مستقیم را بر میزان هویت ملی دانش‌آموزان داشته است. همچنین متغیرهای جنس و هویت ملی والدین با متغیر وابسته رابطه مستقیم داشته‌اند. واژگان کلیدی: خانواده، دانش‌آموزان، هویت ملی، یزد.

مقدمه

هویت ملی از مباحث مهم و برجسته در دنیای امروز است و نیاز و گرایش به آن از ضرورت‌های انکارناپذیر در هر جامعه‌ای محسوب می‌شود. با توجه به اینکه نظام آموزش و پرورش در همه کشورها بزرگ‌ترین سرمایه انسانی را در اختیار دارد، می‌تواند یکی از بهترین راه‌های تحکیم و تقویت هویت ملی باشد. یکی از بزرگ‌ترین گروه‌های اجتماعی که فرد بدان تعلق دارد، ملت است؛ از این رو هویت ملی نوعی احساس تعلق نسبت به مجموعه‌ای از مشترکات ملی جامعه است که موجب وحدت و انسجام می‌شود (پروین، ۱۳۷۴: ۱۵).

یکی از دلایلی که می‌توان برای بسیاری از انحراف‌ها و کجروی‌هایی که در اجتماعات و از آن جمله در جامعه ما دیده می‌شود برشمرد، کاهش احساس هویت ملی و در کل هویت اجتماعی افراد است. هویت، لازمه نظام اجتماعی است و هرگونه تأخیر یا انحراف در شکل‌گیری هویت موفق، می‌تواند منجر به پراکندگی یا بحران هویت شود که خود بسیاری از نابهنجاری‌های فردی و اجتماعی را در پی دارد (غفوری کله، ۱۳۸۴: ۱).

خانواده از نهادهای نخستین است که شالوده حیات اجتماعی محسوب می‌شود و نیز به عنوان میانجی در اجتماعی شدن فرد و هم‌نوایی وی با ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (وثوقی و نیک‌خلق، ۱۳۷۶: ۱۷۴-۱۷۳). بدیهی است نوجوانان نیز از این قاعده مستثنی نیستند؛ زیرا نگرش والدین نسبت به مسائل ملی به آنها منتقل می‌شود و علاقه و افتخار ملی را در آنان ایجاد می‌کند و گرایش به مؤلفه‌های هویت ملی را در آنان تقویت و افزایش می‌دهد که این خود، زمینه‌ساز امنیت و توسعه اجتماعی خواهد شد (آزاد ارمکی و غفاری، ۱۳۸۳: ۴۱). هویت ملی فراگیرترین و در عین حال مهم‌ترین سطح هدایت در تمامی نظام‌های اجتماعی کنونی است که در مقایسه با سایر انواع هویت جمعی بر کل

نظام اجتماعی و خرده‌نظام‌های آن تأثیر می‌گذارد. هویت ملی آرمان‌ها را تحقق می‌بخشد، به حکومت مشروعیت می‌دهد و بر میزان نفوذ آن می‌افزاید (علیخانی، ۱۳۸۳: ۳۴۳).

گسترش ارتباطات و مقوله جهانی‌شدن که احتمال از هم‌پاشیدن مرزهای فرهنگی در درون فرهنگ‌ها را دارد، از دیگر نکاتی است که مطالعه در حوزه هویت ملی را ضروری می‌سازد. سیف عنوان می‌کند که تحقیق در زمینه خانواده نیز از این نظر قابل توجه است که مسئله اجتماعی‌شدن و فرهنگ‌پذیری، بدون توجه به پرورش اساسی فرد در خانواده و انتقال فرهنگ جامعه، جز با ملاحظه ویژگی‌ها و آثار خانواده امکان‌پذیر نیست (سیف، ۱۳۶۸: ۶). می‌توان گفت پیشینه مسئله هویت به آغاز تاریخ انسان باز می‌گردد زیرا از دیرباز انسان‌ها به دنبال تعریف و شناسایی خویش، قبیله، قوم و ملت و نیز کشف تمایزهای خود از دیگران بوده‌اند. مفهوم هویت در حقیقت پاسخی به این پرسش‌هاست که چه چیزی یک فرد انسانی را از هم‌نوع خود متمایز می‌کند و ارزش‌های او را از ارزش‌های گروهی جدا می‌سازد. در واقع، هویت تعلق فرد را به گروه خاصی نشان می‌دهد (غفوری کله، ۱۳۸۴: ۱).

کالگراف^۱ (۱۹۹۵) در تحقیق خود با عنوان بررسی هویت ملی در ۲۲ کشور به این نتیجه رسیدند که نروژی‌ها بیش از سوئدی‌ها برای یک زندگی صادقانه از یکدیگر انتظار دارند و از زندگی خود راضی هستند و میزان گرایش آنها به کشور، فرهنگ و حکومتشان و در نتیجه هویت ملی‌شان بیش از سوئدی‌هاست (حاجی خیاط، ۱۳۸۳).

سینیرلا^۲ (۱۹۹۷) در تحقیقی با عنوان حرکت به سمت یک هویت ارو پایی، تعامل بین هویت اجتماعی ملی و ارو پایی بین دانشجویان بریتانیایی و ایتالیایی را مقایسه کرده و به این نتیجه دست یافته که هویت ارو پایی پاسخگویان بریتانیایی، به‌روشنی ضعیف‌تر از هویت ملی آنهاست و همبستگی معنادار و منفی بین آنها وجود دارد. در مقابل، پاسخگویان ایتالیایی به صورت معناداری هویت ارو پایی قوی‌تری نسبت به هویت ملی‌شان دارند و بین این دو هویت، همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد.

بارت^۳، ویلسون^۴ (۱۹۹۹) در تحقیقی با عنوان «تئوری طبقه‌بندی و توسعه هویت ملی در بچه‌های انگلیسی» عنوان می‌کنند که در جوان‌ها هویت ملی قوی‌تر است (غفوری کله، ۱۳۸۴: ۴).

1. Kalgeraf
2. Cinnirella
3. Barthes
4. Wilson

نادین بولبی^۱ (۲۰۰۱) برای مطالعه هویت ملی و خارجی افراد امریکایی نمونه‌ای از این افراد را انتخاب و بیان می‌کند که حضور در کشوری دیگر سبب شده جنبه‌هایی از هویت ملی افراد دوباره ساخته شود و هرچند برخی از امریکایی‌ها هویت ملی خود را به عنوان یک دارایی در آغوش می‌گیرند، برخی دیگر ارتباط میان هویت ملی و سرزمین را رد کرده‌اند (غفوری کله، ۱۳۸۴: ۴).

لهم^۲ (۲۰۰۶) تحقیقی درباره هویت ملی در بین جوانان حومه شهر ملبورن استرالیا انجام داده است. در این پژوهش وی به دنبال شناخت عوامل تقویت‌کننده هویت ملی استرالیا بوده و دریافت که تلاش دولت در حمایت از گروه‌های قومی مهاجر و همچنین نقش والدین در انتقال ارزش‌های فرهنگی - ملی استرالیا، تأثیر مثبتی در تقویت هویت ملی جوانان مورد مطالعه داشته است.

آخوندی (۱۳۷۷) در پژوهشی به این نتایج دست یافته است که شرکت جوانان و خانواده‌هایشان در مراسم ملی و مذهبی، گفت‌وگو پیرامون مذهب، مشورت با خانواده و تماشای برنامه‌های تلویزیونی ایرانی بر هویت ملی و مذهبی تأثیر مستقیم دارد.

احمدلو (۱۳۸۱) در پژوهشی عنوان می‌کند که هویت ملی و قومی در ارتباط با هم هستند و افراد طی فرایند اجتماعی شدن آن را درونی می‌کنند. ربانی (۱۳۸۱) در پژوهشی دریافت که گرایش به هویت ملی در طبقات متوسط جامعه بیشتر از میزان آن در طبقات مرفه و بالای جامعه است ولی جنسیت در میزان اعتقاد به هویت ملی تأثیر چندانی نداشت. عبدالهی و حسین بر (۱۳۸۱)، در گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی ایران، چهار گروه از متغیرها را در نظر گرفتند: گروه «جامعه‌پذیری» شامل گروه‌های مرجع، همسالان و خانواده بود. گروه «موقعیت اجتماعی» جنسیت، محل سکونت، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و عضویت گروهی را در بر می‌گرفت. نتایج تحقیق حاکی از این بود که هرچه دانشجویان بلوچ از خانواده و دوستان خود بیشتر تأثیرپذیر باشند و هرچه احساس محرومیت قومی و تبعیض در بین آنها قوی‌تر باشد، هویت ملی آنها به عنوان عام‌ترین هویت جمعی، ضعیف‌تر خواهد بود و در مقابل، هرچه اقدامات و پیوستگی آنان با نهادهای مدنی به‌ویژه انجمن‌های علمی و فرهنگی بیشتر باشد، هویت ملی آنان نیز قوی‌تر خواهد بود.

فکوهی (۱۳۸۱) در پژوهشی دریافت که متغیرهای زبان، تعلقات تاریخی سیاسی، مشارکت سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، رسانه‌های جمعی مانند تلویزیون و مطبوعات و خانواده، تأثیر

1. Bolby Nadine
2. Lohm-

بسازی در هویت‌سازی جوانان دارند. حبیب‌زاده مرودشتی (۱۳۸۲) در پژوهشی دریافته که جوانان از پایگاه اقتصادی، اجتماعی بالاتری برخوردار هستند و میزان مشارکت سیاسی و اجتماعی آنها ضعیف‌تر است.

غفوری‌کله (۱۳۸۴) در پژوهشی نشان می‌دهد که در خانواده‌هایی که والدین پایبندی بالایی نسبت به مؤلفه‌های دینی و ملی دارند، جوانان نیز از هویت ملی و دینی قوی‌تری برخوردارند.

عملکرد والدین در زمینه آموزش جوانان در دو بعد ملی و دینی با هویت ملی و دینی جوانان، ارتباط مستقیم و مثبت دارد. بین پایگاه خانواده و هویت ملی و دینی رابطه‌ای منفی و معکوس وجود دارد. حسن‌زاده (۱۳۸۷-۱۳۸۶) دریافت که از لحاظ پایبندی به هویت ملی، جوانان پسر موفق‌تر از جوانان دختر بوده و بیشتر به هویت ملی خود افتخار می‌کنند و در هویت دینی، دختران وضعیت بهتری نسبت به پسران داشته‌اند. اکبری و عزیزی (۱۳۸۷) در تحقیقی دریافته‌اند که میزان هویت ملی در میان ۷۸ درصد از دانش‌آموزان، متوسط و بالاست و همچنین ۲۲ درصد از آنها دارای هویت ملی ضعیف بوده و در بحران هویت به سر می‌برند.

ربانی و دیگران (۱۳۸۸) در پژوهشی دریافته‌اند که بین استفاده از رسانه‌های جمعی و هویت ملی رابطه وجود دارد و از میان متغیرهای اثرگذار بر هویت ملی، به ترتیب جنس، میزان استفاده از رسانه‌های خارجی، میزان استفاده از رسانه‌های داخلی، سن و وضعیت تأهل در تعیین گرایش هویت ملی از سهم بیشتری برخوردار بوده‌اند. تاروردی‌زاده (۱۳۸۸) در پژوهشی دریافته که هرچه شبکه ارتباطی افراد گسترده‌تر باشد، هویت ملی آنان قوی‌تر می‌شود. همچنین جامعه‌پذیری دموکراتیک در خانواده، هویت ملی و اجتماعی را تقویت می‌کند و از میان وسایل ارتباط جمعی، استفاده از رادیوی داخلی سبب تقویت ملی می‌شود و استفاده از رادیو خارجی و ماهواره آن را تضعیف می‌کند.

مه‌روی و پیلتن (۱۳۸۸) در پژوهشی دریافته‌اند که هویت ملی دانش‌آموزان قوی است. هرچه میزان تعامل‌های صمیمانه (عاطفی)، مبادله‌ای و گفتمانی بین اولیای مدرسه و دانش‌آموزان بیشتر شود، هویت ملی تقویت می‌شود. با توجه به ضرورت این مسئله، پژوهش حاضر در صدد بررسی تأثیر خانواده بر شکل‌گیری هویت ملی در بین دانش‌آموزان شهر یزد و در پی آن است که میزان هویت ملی دانش‌آموزان در شهر یزد به چه میزانی است و خانواده در شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان چه نقشی دارد؟

مبانی نظری

در مورد هویت و چگونگی شکل‌گیری آن، اندیشمندان بسیاری از منظرهای متفاوت سخن گفته‌اند. جاری بودن این مباحث در بستر زمان نشانه آن است که هویت حصار نمی‌شناسد و همواره پویا، زنده و در حال نوسازی و بازتعریف است. مسائلی چون جهانی شدن با ایجاد شرایط متفاوت از یک سو به هویت‌های متفاوت و شاید کاذب شکل می‌بخشد و از سوی دیگر، هویت‌های متمایز را به نوعی همگونی فرا می‌خواند. با توجه به این مسائل، از دیرباز اندیشمندانی بسیار سعی در ترسیم و تعریف چهارچوبی نظری به منظور تبیین و تدقیق معمای هویت کرده‌اند.

استرایکر^۱ نگرش‌هایی را که در مورد هویت در حیطه روان‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی مطرح شده است، در سه گروه تقسیم می‌کند: برخی دیدگاه‌ها نگرشی فرهنگی و جمعی از هویت دارند که ایده‌ها، باورها و اعمال یک گروه یا جمع را نمایش می‌دهند. این نگرش اغلب در کارهایی که روی هویت قومی انجام گرفته، دیده می‌شود. در این دیدگاه، هویت به صورت مشخص و شفاف تعریف نشده و موجب ایجاد ابهام شده است. این دیدگاه از تشریح تغییرپذیری رفتار، انگیزش و کنش متقابل افراد ناتوان است.

دیدگاه دوم در مورد هویت، ذیل سنت کنش متقابل گرایی و به‌ویژه نگاه ساختاری آن رشد می‌کند. این دیدگاه بیشتر به بررسی ارتباطات نقش افراد و تغییرپذیری، انگیزش و تفاوت‌ها با هویت می‌پردازد. این دیدگاه به نظریه هویت معروف بوده و بیشتر بر هویت نقشی تأکید می‌کند. زمانی که فردی نقش خاصی را بر عهده می‌گیرد، همراه نقش، نوعی هویت نیز کسب می‌کند و این هویت از وظایف نقشی و انتظارات دیگران از آن ناشی می‌شود. این دیدگاه چون هویت را ناشی از نقش‌پذیری افراد در درون گروه‌ها می‌داند، بیشتر به روابط درون گروه با نقش‌های اعضا می‌پردازد.

سومین دیدگاه در مورد هویت، در آثار تاجفیل^۲ و افرادی چون جان ترنر^۳ با عنوان نظریه هویت اجتماعی مشاهده می‌شود. این دیدگاه، هویت را به عنوان امری که در درون یک گروه و مقوله جاسازی شده می‌بیند؛ تفاوت گروه و مقوله را نادیده گرفته و همچنین اهمیت رفتار درون گروه مثل ارتباطات بین اعضای گروه را رها می‌کند (بورک و استرایکر^۴، ۲۰۰۰: ۲۸۴).

1. Striker
2. Tajfel
3. Turner
4. Strikers & Burke

تئوری نظام کنترل فرایند هویت نشان می‌دهد فشارهای اجتماعی و محیطی منجر به شکستن حلقه‌های بازگشتی شده و فرایند هویت را حفظ می‌کنند. انقطاع فرایند هویت از عملکرد دو مکانیزم حاصل می‌شود: (۱) حلقه‌های شکسته‌شده؛ (۲) سیستم‌های هویتی بیش از حد کنترل‌شده. هرکدام از این مکانیزم‌ها شرایط را برای فشارهایی فراهم می‌کنند که نتیجه آن انقطاع فرایند هویت بوده و نتیجه این گسستگی نیز احساس بی‌هویتی و کسب هویتی تازه است (بورک، ۱۹۹۱: ۸۳۶).

نظریه‌های هویت

تئوری ساختاری هویت: وایت^۱ و دیگر نظریه‌پردازان شبکه، نگرش ساختاری به هویت را مطرح می‌کنند که مشابه نظریه اقتصادی است. در این نگرش، رفتار بیشتر نوعی واکنش به شرایط محیطی تلقی می‌شود. آنها افراد را برای قرار گرفتن در جایگاه‌ها یا موقعیت‌های خاص اجتماعی مناسب می‌دانند، درحالی‌که جایگاه‌های اجتماعی را به یک هویت مشخص اختصاص می‌دهند و عوامل محیطی را در تعیین رفتار و هویت مؤثر می‌دانند، اما این تأثیر از طریق ساختار روابطی که افراد و نهادها در آنها درگیر می‌شوند، اعمال می‌شود نه از طریق محرک‌های طبیعی مستقیم. از نظر وایت، افراد دارای هویت‌های مشخص، ساختار اجتماعی را خلق نمی‌کنند بلکه ساختارهای اجتماعی، افراد را خلق می‌کنند تا جایگاه‌ها و موقعیت‌های موجود را اشغال کنند (کلاتنری و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۳۱).

کان^۲: به نظر کان «خود» که در کانون نظریه جامعه‌شناختی قرار دارد، در تعامل اجتماعی و با درونی‌شدن ایستارهای دیگران نسبت به خود شکل می‌گیرد؛ دیگرانی که فرد با آنها در تماس است یا به نحوی از آنان آگاهی دارد. برای پژوهش درباره خود می‌توان آن را مجموعه نسبتاً ثابت و پایداری از ایستارها درباره هویت خود شخص در نظر گرفت. مطابق با نظر کان، هویت فرد همان هویت اجتماعی اوست؛ به این معنا که فرد به واسطه روابطی که با دیگران یا در رابطه با نظام اجتماعی که در آن قرار گرفته دارد، خود را توصیف یا هویت خویش را با آن ابراز می‌کند. کان با تحقیقات خود مفاهیمی مانند شغل، طبقه اجتماعی، دین و نهادهای دیگر اجتماعی را به حیطة تحقیق وارد کرد و اهمیت اینها را در توسعه و شکل دادن به خود نشان داد (تهرانی، ۱۳۸۰: ۱۹۳).

1. White
2. Kahn

کولی؛ یکی از مباحثی که کولی عنوان می‌کند بحث خود است. به عقیده کولی خود یعنی احساس اینکه فرد کلیتی متمایز است؛ اما در عین حال خود و دیگری دو روی یک سکه هستند؛ در نتیجه خود فقط بر اساس شباهت و تفاوت نسبی با دیگران است که تعریف می‌شود. کولی به وجود خود گروهی یا ما، علاوه بر خود شخصی یا من فاعلی معترف است و اظهار می‌کند که خود گروهی یا ما، مشتمل از اشخاص دیگر است. شخص خودش را با گروه معرفی می‌کند؛ بنابراین ما از آمال و افکار و خدمات مشترک سخن می‌گویید؛ وی مفهوم خود آینه‌سان را مطرح می‌کند:

«تصویر تا اندازه مشخصی از خود شخص - یعنی هر برداشتی که شخص از خود دارد - در هر ذهن معینی وجود دارد و نوعاً احساسی که شخص از خود دارد با رویکردی تعیین می‌شود که فکر می‌کنیم دیگران نسبت به خود ما دارند؛ بدین سان که در اذهان دیگران برداشتی از قیافه، رفتار، هدف‌ها؛ کردار و دوستانمان وجود دارد و این ابعاد خود به شیوه‌های گوناگون تحت تأثیر این تصور ما قرار دارد» (ریتزر، ۱۳۷۹: ۲۸۸).

مطابق با نظر کولی می‌توان گفت هویت یک فرد همان خود آینه‌سان اوست که در جریان تعاملات فرد با دیگران شکل می‌گیرد. بر این اساس، هویت تعریفی است که فرد به واسطه تعاملاتش با دیگران یا به عبارتی با نگاه کردن در آینه دیگران، از خود به دست می‌آورد. این هویت ضرورتاً اجتماعی است و در جریان تعاملات و ارتباطات اجتماعی شکل گرفته و فرد از آن آگاهی دارد (تنهایی، ۱۳۷۳: ۴۰۵).

در اندیشه کولی مفهوم‌های خود آینه‌سان و گروه نخستین در هم بافته‌اند. حساسیت در برابر اندیشه دیگران را تنها می‌توان در کنش‌های متقابل و نزدیک و صمیمانه گروه‌های نخستین پرورش داد (کوزر، ۱۳۸۳: ۴۱۴).

او صحبت از گروه‌های نخستین و دومین می‌نماید و مهم‌ترین گروه‌های نخستین را خانواده، گروه‌های همبازی و همسایگی می‌داند که در تشکیل ماهیت اجتماعی و آرمان‌های افراد نقش اساسی ایفا می‌کنند. به نظر وی به واسطه روابط صمیمانه و رودرروی موجود در آنها این دسته از گروه‌ها مهم‌ترین نقش را در زمینه هویت‌یابی فرد ایفا می‌کنند و این هویت می‌تواند از سطح این گروه‌ها به سطح اجتماع محلی، ملت و اجتماع جهانی گسترش یابد (اسکید مور^۲، ۱۳۷۵: ۲۴۹-۲۴۷).

1. Cooly
2. Skidmore

بلومر^۱: بلومر در بحث اجتماعی شدن و کنش، به نقش خانواده (والدین) و هویت پرداخته است. بر مبنای تئوری بلومر، فرایند اجتماعی شدن با کمک عوامل شش گانه ممکن است که عبارتند از: والدین، گروه همالان، مدارس یا سازمان‌های رسمی، مجامع عمومی، رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی. اجتماعی شدن عبارت است از جریانی که انسان در آغاز آن هنجارهای اجتماعی یاد گرفته، با آنها تطبیق می‌یابد. فرایند جامعه‌پذیری از نظر او در حقیقت به معنای یکی شدن و جافتادن در جامعه کلان است (تنهایی، ۱۳۷۳: ۴۷۴).

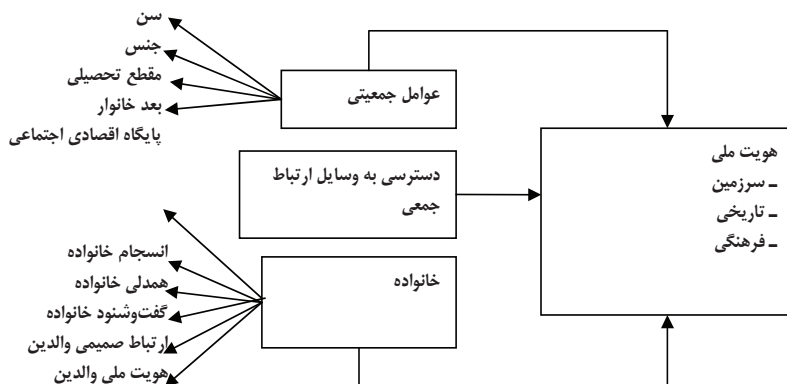
وی عنوان می‌کند که در جامعه، خانواده هرکس می‌تواند متأثر باشد. علت این امر آن است که کودک بزرگ‌ترین و بیشترین تجربه را از پدر و مادر خود فرا می‌گیرد و در کوتاه‌ترین مدت، بیشترین تجربیات را می‌آموزد (آزاد ارمکی، ۱۳۷۶: ۲۷۳).

مید^۲: هربرت مید مهم‌ترین نظریه‌پرداز هویت اجتماعی معتقد است هر فرد هویت یا خویشتن خود را از طریق سازمان‌دهی نگرش‌های فردی دیگران در قالب نگرش‌های سازمان‌یافته اجتماعی یا گروهی شکل می‌دهد. در واقع او در بحث از هویت با مطرح کردن دو نوع خود یعنی من فاعلی و من مفعولی، به این مسئله عمق بیشتری بخشید. مید، من فاعلی را جنبه‌ای از خود می‌داند که فردیت ما را تشکیل می‌دهد. من مفعولی مجموعه‌ای از ایستارهای سازمان‌یافته دیگرانی است که فرد آنها را به عنوان خودش می‌شناسد. از دیگران یاد می‌گیریم که ایستارهای معینی، مناسب موقعیت‌های معینی هستند (اسکید مور، ۱۳۷۵: ۴۹-۲۴۷).

در نظریه اجتماعی مید، افراد و جامعه همچون دو امر متفاوت، باهم در تضاد نیستند. وی خویشتن را فی‌نفسه همان هویت اجتماعی می‌بیند که از یک سو از مناسبات متقابل میان گفت‌وگوی فرد در ذهن یعنی گفت‌وگو میان من فاعلی و من مفعولی و از سوی دیگر گفت‌وگوی فرد با دیگران در عرصه مناسبات اجتماعی سرچشمه می‌گیرد (جنکیز^۳، ۱۳۸۱: ۷۴). مید وجود یک «دیگر» تعمیم‌یافته را فرض گرفت که بر جماعت سازمان‌یافته‌ای دلالت دارد که فرد به آن تعلق دارد و از آن شکل می‌گیرد و تعیین می‌یابد. اصولاً هر شخصی، دیگری تعمیم‌یافته خود را دارد و در عین حال هر عضوی از گروه به طور اصولی با اعضای دیگر گروه، صاحب اشتراک‌های فراوانی است. بدون دیگری تعمیم‌یافته، خود از نظر مید ناقص است (تنهایی، ۱۳۷۳: ۴۷۴).

1. Blumer
2. Mead
3. Jenkins

مدل نظری تحقیق

با توجه به مدل تحلیلی تحقیق، فرضیه‌های تحقیق بدین شرح هستند:

۱. بین متغیرهای دموگرافیک مانند سن، جنس، بُعد خانوار، مقطع تحصیلی و هویت ملی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؛
۲. بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده و هویت ملی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؛
۳. بین میزان دسترسی به وسایل ارتباط جمعی و هویت ملی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؛
۴. بین انسجام خانواده و هویت ملی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؛
۵. بین همدلی خانواده و هویت ملی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؛
۶. بین گفت و شنود خانواده و هویت ملی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؛
۷. بین ارتباط صمیمی والدین و هویت ملی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؛
۸. هرچه پابندی خانواده‌ها به مسائل ملی بیشتر باشد، دانش‌آموزان نیز از هویت ملی قوی‌تری برخوردار هستند.

روش تحقیق

روش پژوهش در این مطالعه، توصیفی، تبیینی و کاربردی و به لحاظ زمانی مقطعی است. جامعه آماری تحقیق، دانش‌آموزان دبیرستان‌های ناحیه دو استان یزد است. برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز این تحقیق از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده شده است. نمونه مورد نظر با حجم ۱۲۰ نفر از طریق فرمول کوکران به دست آمده است.

ابزار مورد استفاده در این مطالعه، پرسشنامه است. پرسشنامه پس از احراز اعتبار و پایایی در مرحله مقدماتی، برای جمع‌آوری داده‌ها در مرحله نهایی مورد استفاده قرار گرفت. در این تحقیق از اعتبار صوری استفاده شده و برخی گویه‌ها و پرسش‌ها پس از مشورت و نظرخواهی از کارشناسان و اساتید دانشگاه که دارای اشکال و ابهام بودند، اصلاح شدند. به منظور برآورد پایایی سنج‌های مهم در پژوهش حاضر، از ضریب آلفای کرونباخ^۱ استفاده شد؛ بدین ترتیب که پیش‌آزمون با تعداد ۴۰ پرسشنامه انجام گرفت و نتایج محاسبه این شاخص در مورد سنج‌های به کار گرفته شده در جدول شماره ۱ آورده شده است. داده‌ها توسط نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است. به منظور تعیین تحلیل اطلاعات، در سطح توصیفی از جداول یک‌بعدی، فراوانی، درصد و ترسیم نمودار و در سطح استنباطی برای آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون، تی، تحلیل واریانس و رگرسیون چندمتغیره و سلسله‌مراتبی استفاده شده است.

جدول شماره ۱. میزان پایایی متغیرهای اصلی تحقیق

متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
هویت ملی دانش‌آموز	۰/۹۰
ارتباط صمیمی	۰/۷۵
هویت ملی والدین	۰/۸۸
انسجام خانواده	۰/۸۵
همدلی خانواده	۰/۷۴
گفت‌وشنود	۰/۷۸

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

در این تحقیق هویت ملی در سه بیعد سرزمینی، تاریخی، و فرهنگی بررسی می‌شود. هویت ملی عبارت است از ویژگی‌هایی که ابعاد پنج‌گانه ملت، در هر جامعه خاص به خود می‌گیرد مثلاً بُعد روان‌شناسی مخصوص یک ملت، فرهنگ و آداب و رسوم متمایز از فرهنگ ملل دیگر، سرزمین و قلمرو مخصوص ملت و نظام سیاسی و ویژگی‌های تاریخی یک ملت و احساس و نگرش مردم نسبت به ابعاد فوق، هویت ملی آن ملت را تشکیل می‌دهد (احمدلو، ۱۳۸۱: ۴۵). این مفهوم به وسیله گویه‌های زیر در ابعاد مختلف اندازه گرفته شده است. همدلی: عبارت است از میزانی که خانواده‌ها شرایط همسان‌بودن نگرش‌ها، ارزش‌ها و عقاید

1. Cronbach's Alpha

را مورد تأکید قرار می‌دهند (فیتز پاتریک، ۱۹۹۷).

جهت‌گیری گفت‌و شنود: این است که خانواده‌ها تا چه اندازه شرایطی را به وجود می‌آورند که در آن، تمام اعضای خانواده تشویق به شرکت آزادانه و راحت در تعامل، بحث و تبادل نظر درباره طیف وسیعی از موضوعات شوند.

انسجام خانواده: به عنوان یکی از ساختارهای پرنفوذ خانواده، احساس همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی است که اعضای یک خانواده نسبت به هم دارند (کوژرنر و فیتز پاتریک، ۱۹۹۷). روابط صمیمی: منظور از رابطه صمیمانه رابطه‌ای بی‌واسطه است که در آن هیچ‌کدام از طرفین خود یا دیگری را در موضع بالاتری احساس نکنند و بتوانند در مواقع نیاز از دیگری یاری بطلبند (www.atceicom).

تعریف عملیاتی

جدول شماره ۲. مفاهیم، ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های مربوط در تحقیق

مفهوم	ابعاد	گویه
سرزمین		از اینکه در ایران زندگی می‌کنم احساس غرور می‌کنم. زمانی که به هر دلیلی به ایران توهین می‌شود ناراحت می‌شوم. تابعیت ایرانی بر تابعیت کشوری دیگر ارجحیت دارد. ایران پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیکی خوبی داشته است. از افتخارات سرزمین ایران وقوع انقلاب اسلامی است. دفاع از سرزمین ایران یک وظیفه ملی برای هر ایرانی است. اگر جنگی رخ دهد جهت دفاع از سرزمین ایران آماده هستم. در صورت فراهم بودن امکان زندگی در بهترین کشورها، حاضر به ترک ایران نیستم. برای سربلندی سرزمین ایران هر اقدامی لازم باشد انجام می‌دهم.
هویت ملی	تاریخی	به نظر من انقلاب اسلامی سبب ایجاد تحولات مثبت شده است. خدمات امیرکبیر برای ایرانیان قابل تقدیر است. صعود تیم ملی فوتبال به جام جهانی یک روز فراموش‌نشدنی در تاریخ کشور ماست. به بازدید از اماکن و آثار تاریخی علاقه‌مندم. کتب تاریخی مطالعه می‌کنم. نسبت به بسیاری از شخصیت‌های تاریخی آشنایی دارم.
فرهنگی		آثار باستانی به‌جامانده در فرهنگ ما موجب سربلندی است. از موفقیت دانش‌آموزان ایرانی در المپیادهای علمی احساس غرور می‌کنم. باید به ارزش‌های فرهنگ ایرانی احترام گذاشت. باید به سرود و پرچم ملی احترام گذاشت. همیشه سعی می‌کنم از کلمات فارسی به جای انگلیسی استفاده کنم. در برگزاری هرچه بهتر مراسم سنتی همچون عید و چهارشنبه‌سوری تمام سعی‌ام را می‌کنم. کتب فرهنگی چون (مثنوی معنوی، حافظ) را مطالعه می‌کنم.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۷۶

دوره پنجم
شماره ۲
تابستان ۱۳۹۱

مفهوم	ابعاد	گویه
خانواده	انسجام	من و مادرم احساسات همدیگر را کاملاً درک می‌کنیم. من و پدرم احساسات همدیگر را کاملاً درک می‌کنیم. دوست دارم کارها را بدون کمک والدینم انجام دهم. من و پدرم وقت زیادی را با همدیگر می‌گذرانیم. من و مادرم وقت زیادی را با همدیگر می‌گذرانیم. دوست دارم در کنار والدینم باشم.
	گفت‌وشنود	والدینم مرا تشویق می‌کنند تا احساساتم را بیان کنم. والدینم دوست دارند نظر من را بشنوند، حتی وقتی که با آنها موافق نیستم. من واقعاً از صحبت کردن با والدینم لذت می‌برم، حتی وقتی با هم توافق نداریم. پدر و مادرم من را تشویق می‌کنند تا افکار و عقاید آنها را مورد بحث و بررسی قرار دهم.
	روابط صمیمانه	تا چه اندازه با والدین خود روابط صمیمانه دارید؟ احساس می‌کنم با والدینم دوست هستم. وقتی با والدینم هستم احساس راحتی می‌کنم. وقتی برایم مشکلی پیش می‌آید آن را با والدینم در میان می‌گذارم. در مورد کارهایم با والدینم مشورت می‌کنم.
	هویت ملی والدین	والدینم بیشتر موسیقی سنتی گوش می‌کنند تا پاپ. پدر و مادرم معمولاً در انتخابات شرکت می‌کنند. پدرم مادرم در صورت امکان به دیدن آثار باستانی می‌روند. والدینم درباره چگونگی برگزاری سنت‌های فرهنگی همچون عید نوروز به ما توضیح می‌دهند. والدینم در زمان انتخابات مرا در رابطه با انتخاب فرد باصلاحیت راهنمایی می‌کنند. والدینم در مورد مزایای زندگی در خارج از کشور با ما صحبت می‌کنند.
	همدلی	در خانواده ما اختلاف آرا کمتر وجود دارد. اعضای خانواده ما به هم کمک می‌کنند. وقتی من ناراحتم دیگر اعضای خانواده با من همدلی می‌کنند. موقعی که امتحان دارم دیگر اعضای خانواده با من همدلی می‌کنند.

یافته‌ها

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس سن

گروه سنی	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
۱۴ سال	۳	۲/۵	۲/۵
۱۵ سال	۳۷	۳۰/۸	۳۳/۴
۱۶ سال	۴۳	۳۵/۸	۶۹/۳
۱۷ سال	۳۱	۲۵/۸	۹۵/۹
۱۸ سال	۴	۳/۳	۹۸/۳
۱۹ سال	۲	۱/۷	۱۰۰
کل	۱۲۰	۱۰۰/۰ درصد	

همان‌گونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، ۲/۵ درصد از پاسخگویان در گروه سنی ۱۴ سال قرار داشتند، ۳۰/۸ درصد از پاسخگویان در گروه سنی ۱۵ سال، ۳۵/۸ درصد از پاسخگویان در گروه سنی ۱۶ سال، ۲۵/۸ درصد از پاسخگویان در گروه سنی ۱۷ سال، ۳/۳ درصد از پاسخگویان در گروه سنی ۱۸ سال و ۱/۷ درصد از پاسخگویان در گروه سنی ۱۹ سال و بیشتر قرار داشتند.

جدول شماره ۴. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان تحصیلات پدر

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی سواد	۴	۳/۳	۳/۳
ابتدایی	۲۱	۱۷/۵	۲۰/۸
راهنمایی	۳۶	۳۰/۰	۵۰/۹
متوسطه	۲	۱/۷	۵۲/۶
دیپلم	۲۵	۲۰/۸	۷۳/۴
فوق دیپلم	۱۳	۱۰/۸	۸۴/۵
لیسانس	۱۳	۱۰/۸	۹۵
فوق لیسانس	۵	۴/۲	۹۹/۲
دکتر	۱	۰/۸	۱۰۰
کل	۱۲۰	۱۰۰ درصد	

همان گونه که در جدول شماره ۴ مشاهده می شود، ۳/۳ درصد از پاسخگویان بی سواد بوده اند، ۱۷/۵ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۳۰/۰ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات راهنمایی، ۱/۷ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات متوسطه، ۲۰/۸ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم، ۱۰/۸ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات فوق دیپلم، ۱۰/۸ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات لیسانس، ۴/۲ از پاسخگویان دارای تحصیلات فوق لیسانس و ۰/۸ از پاسخگویان دارای تحصیلات دکتر بوده اند.

جدول شماره ۵. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان تحصیلات مادر

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی سواد	۶	۵/۰	۵/۰
ابتدایی	۲۷	۲۲/۵	۲۷/۵
راهنمایی	۳۸	۳۱/۷	۵۹/۲
متوسطه	۱	۰/۸	۶۰
دیپلم	۲۷	۲۲/۵	۸۲/۵
فوق دیپلم	۸	۶/۷	۸۹/۲
لیسانس	۱۲	۱۰/۰	۹۹/۲
فوق لیسانس	۱	۰/۸	۱۰۰
کل	۱۲۰	۱۰۰ درصد	

همان گونه که در جدول شماره ۵ مشاهده می شود، ۵ درصد از پاسخگویان بی سواد بوده اند، تعداد ۲۲/۵ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۳۱/۷ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات راهنمایی، ۰/۸ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات متوسطه، ۲۲/۵ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم، ۶/۷ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات فوق دیپلم، ۱۰ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات لیسانس، و ۰/۸ از پاسخگویان دارای تحصیلات فوق لیسانس بوده اند.

جدول شماره ۶. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان درآمد

میزان درآمد	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کمتر از ۳۰۰ هزار تومان	۹	۷/۵	۷/۵
۳۰۱ تا ۵۰۰ هزار تومان	۴۷	۳۹/۲	۴۶/۷
۵۰۱ تا ۷۰۰ هزار تومان	۲۵	۲۰/۸	۶۷/۵
۷۰۱ تا ۹۰۰ هزار تومان	۲۱	۱۷/۵	۸۵
۹۰۰ هزار تومان به بالا	۱۸	۱۵/۰	۱۰۰
کل	۱۲۰	۱۰۰ درصد	

همان گونه که در جدول شماره ۶ مشاهده می شود، ۷/۵ درصد از پاسخگویان دارای درآمد کمتر از ۳۰۰ هزار تومان هستند، ۳۹/۲ درصد از پاسخگویان دارای درآمد ۳۰۱-۵۰۰ هزار تومان، ۲۰/۸ درصد از پاسخگویان دارای درآمد ۵۰۱-۷۰۰ هزار تومان، ۱۷/۵ درصد از پاسخگویان دارای درآمد ۷۰۱-۹۰۰ هزار تومان و ۱۵ درصد از پاسخگویان دارای درآمد ۹۰۰ هزار تومان به بالا هستند.

جدول شماره ۷. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس بُعد خانوار

بُعد خانوار	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۳ نفر	۱۰	۸/۳	۸/۳
۴ نفر	۳۹	۳۲/۵	۴۰/۸
۵ نفر	۴۲	۳۵/۰	۷۵/۸
۶ نفر	۱۸	۱۵/۰	۹۰/۸
۷ نفر	۷	۵/۹	۹۶/۷
۸ نفر	۲	۱/۷	۹۸/۴
۹ نفر	۱	۰/۸	۹۹/۲
۱۰ نفر	۱	۰/۸	۱۰۰
کل	۱۲۰	۱۰۰ درصد	

همان گونه که در جدول شماره ۷ مشاهده می شود، میانگین جمعیت خانوار در ۸/۳ درصد از پاسخگویان سه نفره، ۳۲/۵ درصد از پاسخگویان چهار نفره، ۳۵ درصد از پاسخگویان پنج نفره،

۱۵ درصد از پاسخگویان شش نفره، ۵/۹ درصد از پاسخگویان هفت نفره و ۱/۷ از پاسخگویان هشت نفره، ۰/۸ از پاسخگویان نه نفره و ۰/۸ از پاسخگویان ده نفره بوده است.

جدول شماره ۸. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان بهره‌مندی از وسایل ارتباط جمعی

وسایل ارتباط جمعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
رایانه	۶	۵	۵
موبایل	۶	۵	۱۰
ماهواره	۲	۱/۷	۱۱/۷
استفاده از دو وسیله	۵۶	۴۶/۷	۵۸/۴
استفاده از سه وسیله	۵۰	۴۱/۶	۱۰۰
کل	۱۲۰	درصد ۱۰۰	

همان‌گونه که در جدول شماره ۸ مشاهده می‌شود، ۵ درصد از پاسخگویان از رایانه استفاده می‌کردند، ۵ درصد از پاسخگویان موبایل، ۱/۷ درصد از پاسخگویان از ماهواره، ۴۶/۷ درصد از پاسخگویان از دو وسیله، ۴۱/۶ درصد از پاسخگویان از سه وسیله استفاده می‌کردند.

جدول شماره ۹. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان شغل پدر

شغل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
پزشک	۱	۰/۸	۰/۸
مهندس	۱	۰/۸	۱/۶
کارمند	۲۲	۱۸/۳	۱۹/۹
استاد	۲	۱/۷	۲۱/۶
فرهنگی	۷	۵/۸	۲۷/۴
نظامی	۳	۲/۵	۲۹/۹
بازنشسته	۱۶	۱۳/۳۰	۴۳/۲
آزاد	۵۳	۴۴/۳	۸۷/۵
کارگر	۵	۱۲/۵	۱۰۰
کل	۱۲۰	درصد ۱۰۰	

همان‌گونه که در جدول شماره ۹ مشاهده می‌شود، شغل پدر ۰/۸ درصد از پاسخگویان دکتر، ۰/۸ درصد مهندس، ۱۸/۳ درصد کارمند، ۱/۷ درصد استاد، ۵/۸ درصد فرهنگی، ۲/۵ نظامی، ۱۳/۳۰ درصد بازنشسته، ۴۴/۳ درصد آزاد، ۱۲/۵ درصد کارگر بوده است.

جدول شماره ۱۰. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان شغل مادر

شغل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خانه‌دار	۹۰	۷۵/۰	۷۵/۰
فرهنگی	۱۶	۱۳/۳	۸۸/۳
کارمند	۶	۵/۰	۹۳/۳
آزاد	۵	۴/۲	۹۷/۵
بازنشسته	۳	۲/۵	۱۰۰
کل	۱۲۰	درصد ۱۰۰	

همان‌گونه که در جدول شماره ۱۰ مشاهده می‌شود، شغل مادر ۷۵ درصد از پاسخگویان خانه‌دار، ۱۳/۳ درصد فرهنگی، ۵ درصد کارمند، ۴/۲ درصد آزاد، ۲/۵ بازنشسته بوده است. برای مقایسه میانگین رضایت شغلی در بین زنان و مردان و نیز افراد متأهل و مجرد از آزمون T استفاده شد که شرح آن در جدول شماره ۱۱ آمده است.

جدول شماره ۱۱. آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین میزان هویت ملی در زنان و مردان

متغیر	مقولات	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
جنسیت	مرد	۶۰	۹۱/۲۶	۱۳/۱۳	۳/۰۷	۱۱۸	۰/۰۰۳
	زن	۶۰	۹۷/۸۳	۱۰/۰۸			

یافته‌های جدول شماره ۱۱ نشان می‌دهد هویت ملی زنان در مقایسه با مردان بالاتر است و پس از محاسبه آزمون T، عدد ۰/۰۰۳ برای سطح معناداری دو دامنه (Sig. (2-tailed)) به دست آمد و چون این عدد کمتر از ۰/۰۵ است، پس نشان می‌دهد از لحاظ هویت ملی بین دو گروه (زنان و مردان) تفاوت معناداری وجود دارد؛ بنابراین فرضیه ما تأیید می‌شود.

جدول شماره ۱۲. آزمون تحلیل واریانس (F) میان میزان هویت ملی دانش‌آموزان و متغیرهای مستقل

متغیر	منبع تغییر	واریانس	F	سطح معنی‌داری
مقطع تحصیلی	بین گروهی درون گروهی	۵۱/۱۰ ۱۴۸/۴۰	۰/۳۴۴	۰/۷۰
درآمد خانواده	بین گروهی درون گروهی	۲۰۲/۸۵ ۱۴۴/۸۲	۱/۴۰	۰/۲۳
تحصیلات پدر	بین گروهی درون گروهی	۲۱۲/۳۶ ۱۴۲/۰۴	۱/۴۹	۰/۱۶
تحصیلات مادر	بین گروهی درون گروهی	۱۵۱/۴۷ ۱۴۶/۴۷	۱/۰۳	۰/۴۱
شغل پدر	بین گروهی درون گروهی	۲۷۳/۵۸ ۱۳۷/۶۳	۱/۹۸	۰/۰۵
شغل مادر	بین گروهی درون گروهی	۳۲۱/۶۵ ۱۴۰/۶۸	۲/۲۸	۰/۰۶
وسایل ارتباط جمعی	بین گروهی درون گروهی	۷۹۷/۲۳ ۱۲۹/۹۴		۰/۰۰

همان‌گونه که داده‌های جدول آنالیز واریانس نشان می‌دهد، سطح معنی‌داری رابطه بین میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و میزان هویت ملی از $0/05$ کمتر است ($\text{sig} = 0/00$)؛ بنابراین رابطه بین میزان هویت ملی با متغیر وسایل ارتباط جمعی معنی‌دار است؛ درحالی‌که سطح معنی‌داری بین دیگر متغیرها و میزان هویت ملی از $0/05$ بیشتر است که نشان‌دهنده این است که بین هویت ملی با دیگر متغیرها رابطه معنی‌داری وجود ندارد. برای بررسی رابطه سایر متغیرها با میزان هویت ملی، با توجه به اینکه در سطح فاصله‌ای سنجیده شده‌اند، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده و نتایج این آزمون‌ها در جدول شماره ۱۳ گزارش شده است.

جدول شماره ۱۳. محاسبه ضریب همبستگی میان میزان هویت ملی دانش‌آموزان و متغیرهای مستقل، با سطوح سنجش فاصله‌ای

تعداد	هویت ملی		متغیرها
	سطح معناداری P	ضریب همبستگی پیرسون	
۱۲۰	۰/۲۰۹	-۰/۰۷۴	سن
۱۲۰	۰/۲۸۰	۰/۰۵۴	بعد خانوار
۱۲۰	۰/۰۲۱	۰/۱۸۵*	روابط صمیمی
۱۲۰	۰/۰۶۲	۰/۱۴۱	انسجام خانواده
۱۲۰	۰/۲۸۹	۰/۰۵۱	گفت‌و شنود
۱۲۰	۰/۴۴۴	۰/۰۱۳-	همدلی خانواده
۱۲۰	۰/۰۰۲	۰/۲۶۱**	هویت ملی والدین

* معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد اطمینان

** معنی‌داری در سطح ۹۹ درصد اطمینان

جدول شماره ۱۳ نشان می‌دهد که بین روابط صمیمی خانواده و میزان هویت ملی در سطح $0/95$ درصد همبستگی متوسط با جهت مثبت و معناداری مشاهده می‌شود. بدین معنا که هرچه روابط صمیمی والدین افزایش یابد، هویت ملی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. همچنین بین هویت ملی والدین و میزان هویت ملی دانش‌آموزان در سطح $0/99$ همبستگی قوی با جهت مثبت و معناداری وجود دارد، یعنی هویت ملی والدین تأثیری مثبت بر میزان هویت ملی دانش‌آموزان دارد.

درحالی‌که رابطه دیگر متغیرها با میزان هویت ملی معنی‌دار نیست.

رگرسیون چندمتغیری

به منظور تبیین هویت ملی دانش‌آموزان بر اساس این متغیرها، از رگرسیون چند متغیره روش گام‌به‌گام استفاده شده است. در مجموع از هشت متغیر وارد شده به معادله رگرسیون، دو متغیر مستقل در این تحلیل باقی ماندند که ضریب همبستگی آنها با هویت ملی، برابر با $r = 0.368$ و ضریب تعیین برابر با $R^2 = 0.13$ به دست آمده است. این ضرایب بیانگر آن است که حدود ۱۳ درصد از واریانس هویت ملی توسط متغیرهای موجود در معادله رگرسیونی تبیین می‌شود. همچنین مدل رگرسیونی تبیین شده که طبق آزمون تحلیل واریانس انجام شد، خطی و معنادار است زیرا مقدار آزمون F برای تعیین سطح معنادار $P=000$ است. در جدول زیر ترتیب متغیرهای مستقل در مدل رگرسیونی به همراه ضرایب مربوط و سطح معناداری آمده است.

جدول شماره ۱۴. نتایج آزمون رگرسیون چندمتغیره و میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر هویت ملی

Sig f	f آماره	Sig	T	ضرایب استاندارد نشده		متغیرها	
				Std. Error	B		
		۰/۰۰۰	۱۶/۰۶۳		۴/۸۴۲	۷۷/۷۹۹	عدد ثابت
۰/۰۰۰	۹/۱۵۵	۰/۰۰	۳/۰۱۴	۰/۲۵۹	۲/۰۷۶	۶/۲۵۷	جنس
		۰/۰۰۴	۲/۹۲۳	۰/۲۵۱	۰/۲۱۸	۰/۶۳۷	هویت ملی والدین

$$\text{sig}_{=,0000} \quad 9/155 f =$$

$$0.121 \text{ Total } R^2_{Ad} = 0.13 = \text{Total } R^2$$

متغیرهای جنس با $\beta = 0.25$ و هویت ملی والدین با $\beta = 0.25$ با تأثیر مثبت در پیش‌بینی میزان هویت ملی دانش‌آموزان نقش دارند.

تحلیل مسیر

برای تحلیل و بررسی کل مدل، از روش تحلیل مسیر استفاده شد. در این مدل، دو متغیر جنس و هویت ملی والدین وارد معادله شد. برخی از متغیرها رابطه مستقیم با متغیر وابسته ندارند و با تأثیر بر متغیرهای دیگر، غیرمستقیم بر متغیر وابسته تأثیر می‌گذارند. روابط صمیمی، بُعد خانوار، گفت‌و شنود و انسجام از جمله این متغیرها هستند.

نتیجه‌گیری

در رابطه با اهمیت بررسی بعد هویت ملی باید گفت، با توجه به اینکه دوران کنونی به تعبیری

دوره دل‌مشغولی انسان معاصر در زمینه شناخت و حل معمای هویت لقب گرفته است، در چنین فضایی بررسی و شناخت هویت ملی از این نظر اهمیت دارد که بر تمامی حوزه‌ها از جمله فرهنگ، اجتماع و سیاست و حتی اقتصاد سایه افکنده است (میرمحمدی، ۱۳۸۴: ۱۳). امروزه بسیاری از صاحب‌نظران از بحران هویت بحث می‌کنند که در نهایت منجر به گسست نسل‌ها می‌شود و انواع پیامدهای منفی را در بر خواهد داشت. رفع بحران هویت و پیوند نسل‌ها که در نهایت منجر به انسجام اجتماعی نیز خواهد شد در گرو توجه و تأکید بر هویت اجتماعی و از آن جمله بعد ملی آن در تمامی اقشار مختلف و به‌ویژه در میان نوجوانان جامعه است. یکی از نتایج آن این است که متضمن امنیت ملی جامعه و افزایش یکپارچگی خواهد شد (شفرز، ۱۳۸۳: ۱۲۵).

شایان ذکر است که در روابط با هویت ملی نوجوانان، عملکرد نهادها و ارگان‌های مختلف می‌تواند تأثیرگذار باشد که از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به نهاد خانواده اشاره کرد. از آنجاکه خانواده نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در پیشرفت و توسعه اجتماعی دارد، صاحب‌نظران بسیاری به تحلیل نقش‌ها و وظایف نهاد خانواده پرداخته‌اند. گرچه شرایط صنعتی شدن و پیدایش ساختار جدید اجتماعی بعضی از وظایف خانواده را به دیگر نهادهای اجتماعی محول کرده ولی خانواده هنوز هم کانون اصلی جامعه‌پذیری فرد محسوب می‌شود و والدین بسیاری از هنجارها، ارزش‌های فرهنگی و زمینه‌های مورد نیاز مربوط به زندگی فردی افراد را از طریق ارتباط با فرزندان و در فرایند جامعه‌پذیری به آنها منتقل می‌کنند (غفوری کله، ۱۳۸۴: ۵).

بر اساس نتایج این تحقیق، بین سن و هویت ملی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. این نتیجه با نتایج به‌دست‌آمده توسط غفوری کله (۱۳۸۴) یکسان است. پایگاه اقتصادی اجتماعی والدین نیز اختلاف معنی‌داری در هویت ملی به‌وجود نیاورده که این نتیجه متفاوت، در تحقیق غفوری کله (۱۳۸۴) و رزازی فر (۱۳۷۶) مشاهده می‌شود. بعد خانوار در این تحقیق رابطه معنی‌داری با هویت ملی نشان می‌دهد.

نتیجه دیگر تحقیق، ارتباط معنی‌دار بین جنس و هویت ملی بوده که این نتیجه متفاوت با نتیجه تحقیقات غفوری کله (۱۳۸۴) و همسو با پژوهش حسن‌زاده (۱۳۸۶) است که در آن هویت ملی دختران قوی‌تر از پسران است ولی در تحقیق حسن‌زاده، هویت ملی پسران بیشتر

از دختران بوده است. رابطه بین وسایل ارتباط جمعی و هویت ملی نیز تأیید شد و بین مقطع تحصیلی و هویت ملی رابطه معنی داری مشاهده نشد.

یکی دیگر از نتایج، فقدان ارتباط معنا دار گفت و شنود و انسجام خانواده و همدلی با هویت ملی بود که انسجام خانواده و گفت و شنود دارای ارتباط مثبت و مستقیم، و همدلی دارای ارتباط منفی و معکوس است ولی در هیچ کدام، رابطه معنی داری مشاهده نشد.

یکی دیگر از نتایج تحقیق این بود که بین میزان هویت ملی و روابط صمیمی رابطه معنی داری وجود دارد؛ یعنی والدینی که ارتباط صمیمی بیشتری با فرزندان دارند، فرزندان آنها نیز هویت ملی بالاتری دارند.

از دیگر نتایج تحقیق این بود که بین میزان هویت ملی و پایبندی والدین به هویت ملی رابطه معنی داری وجود دارد و این ارتباط مثبت و مستقیم است؛ یعنی هرچه پایبندی والدین به مؤلفه‌های هویت ملی بیشتر باشد هویت ملی نوجوانان نیز قوی تر است.

نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان داد جنس و هویت ملی والدین بیشترین تأثیر مستقیم را بر میزان هویت ملی دانش آموزان داشته است. همچنین متغیرهای جنس و هویت ملی والدین، با متغیر وابسته رابطه مستقیم داشته‌اند.

در پایان پیشنهاد می‌شود از طریق برنامه‌ریزی‌های ظریف و اصولی درباره اسطوره‌ها، شخصیت‌ها و وقایع ملی بیشتر کار شود و سازمان‌های ذی‌ربط به منظور آشنایی خانواده و نوجوانان در این رابطه بهتر عمل کنند. گاه مشاهده می‌شود که خانواده‌ها یا نوجوانان با اسطوره‌های ملی آشنایی نداشته‌اند و توصیه می‌شود برنامه‌هایی به منظور تقویت اطلاعات خانواده‌ها در زمینه مسائل جامعه ارائه شود. در نهایت امر، این مسئله منجر به تقویت باورها و گرایش نسل بعدی به مسائل اجتماعی و تقویت هویت اجتماعی آنان خواهد شد.

فرهنگ‌سراهای مناطق می‌توانند در هنگام تعطیلات یا آخر هفته یا به مناسبت‌هایی برنامه‌هایی را با هدف جذب جوانان و خانواده‌ها و آموزش آنان با مسائل ملی برگزار کنند. بهتر است نهادهایی همچون وزارت فرهنگ و ارشاد، سازمان ملی جوانان، نظام آموزش و پرورش و غیره برنامه‌های متنوع و جذابی را برای نوجوانان و خانواده‌های آنها در رابطه با مسائل ملی طراحی کنند و زمینه مشارکت خانواده‌ها و نوجوانان را در این برنامه‌ها فراهم سازند.

کتابنامه

- احمدلو، حبیب (۱۳۸۱)، «بررسی رابطه میزان هویت ملی و قومی در بین جوانان تبریز»، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تربیت مدرس.
- آخوندی، محمدباقر (۱۳۷۷)، «بررسی هویت ملی و مذهبی جوانان مشهدی و تأثیر روابط اجتماعی بر آن»، *پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی*، دانشگاه فردوسی مشهد.
- آزاد ارمکی، تقی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۳)، *جامعه‌شناسی نسلی*، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- اسکید مور، ویلیام (۱۳۷۵)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی؛ تفکری نظری در جامعه‌شناسی*، تهران: تابان.
- اکبری، حسین و جلیل عزیزی (۱۳۸۷)، «هویت ملی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر شیراز»، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال هفتم، شماره ۲۷.
- پروین لارنس، ای (۱۳۷۴)، *روان‌شناسی شخصیت*، مترجمان: محمدجعفر جوادی و پروین کدیور، تهران: رسا.
- تاروردی‌زاده، داود (۱۳۸۸)، «تبیین عوامل اثرگذار بر هویت ملی دانشجویان (بررسی موردی دانشجویان دانشگاه پیام نور استان اردبیل)»، *ماهنامه مهندسی فرهنگی*، سال سوم شماره ۲۷ و ۲۸.
- تنهایی، ابولحسن (۱۳۷۳)، *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی*، چاپ دوم، تهران: مرندیز.
- تهرانی، امیر آشفته (۱۳۸۰)، *جامعه و جامعه‌شناسی*، تهران: فرهنگ گستر.
- جنکیز، ریچارد (۱۳۸۱)، *هویت اجتماعی*، مترجم: تورج یاراحمدی، تهران: شیرازه.
- حبیب‌زاده مرودشتی، فهیمه (۱۳۸۲)، «بررسی هویت ملی و دینی جوانان و تأثیر آن بر مشارکت سیاسی - اجتماعی، دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم اجتماعی - اقتصادی.
- حسن‌زاده، حبیب‌الله (۱۳۸۶)، «بررسی وضعیت هویت ملی و دینی جوانان در شهرستان سنندج»، *خلاصه مقالات همایش ملی جوانان و هویت ایرانی*، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی.
- ربانی، جعفر (۱۳۸۱)، *هویت ملی*، تهران: انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- ربانی، علی و همکاران (۱۳۸۸)، «رسانه‌های جمعی و هویت ملی، مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان»، *فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی*، سال شانزدهم، شماره ۲.
- رزازی‌فر، افسر (۱۳۷۶)، «بررسی مفهوم هویت در میان مردم مشهد با تأکید بر دو عامل عام‌گرایی و عدالت توزیعی»،
- پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ریترز، جورج (۱۳۷۹)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، مترجم: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- سیف، سوسن (۱۳۶۸)، *تئوری رشد خانواده*، تهران: انتشارات دانشگاه الزهراء.

- شفرز، برنهارد (۱۳۸۳)، *مبانی جامعه‌شناسی جوانان*، مترجم: کرامت‌الله راسخ، تهران: نشر نی.
- عبداللهی، محمد و محمدعثمان حسین‌بر (۱۳۸۱)، «گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره چهارم، شماره ۴.
- علیخانی، علی‌اکبر (۱۳۸۳)، *هویت و بحران هویت*، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- غفوری کله، معصومه (۱۳۸۴)، «بررسی هویت دینی و ملی جوانان شهر تهران با تأکید بر تأثیر خانواده بر آن»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم اجتماعی اقتصادی.
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۱)، «شکل‌گیری هویتی و الگوهای محلی، ملی و جهانی، مطالعه موردی: استان لرستان»، *مجله جامعه‌شناسی*، سال چهارم، شماره ۴.
- کلاتری، عبدالحسین و همکاران (۱۳۸۵)، «هویت دینی و جوانان؛ نمونه آماری جوانان شهر یزد»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، دوره دوم، شماره ۶.
- کوزر، لوئیس (۱۳۸۳)، *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، تهران: انتشارات علمی.
- مهدوی، محمدصادق و فخرالسادات پیلتن (۱۳۸۸)، «بررسی جامعه‌شناختی نقش مدارس در شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان، مطالعه موردی دانش‌آموزان سوم و پیش‌دانشگاهی شهر شیراز»، *مطالعات ملی*، سال دهم شماره ۴.
- میرمحمدی، داوود (۱۳۸۳)، *گفتاری درباره هویت ملی در ایران*، تهران: تمدن ایرانی.
- وثنوقی، منصور و علی‌اکبر نیک‌خلق (۱۳۷۶)، *مبانی جامعه‌شناسی*، تهران: خردمند.

Burke (1991), "Identity Process and Social Stress", *American Sociological Review*, Vol. 59.

Cinnirella. M. (1997), "Towards a European Identity? Interaction between the National and European Social Identity, Manifested by University Students in Britain and Italy", *British Journal of Social Psychology*, Vol. 36.

Fitzpatrick M. A & Ritchie, LD. (1997), "Communication Schemata within the Family: Multiple Perspectives on Family Interaction", *Human Communication Research*, Vol. 20.

Lohm. D. (2006), "Australianess among What is an Australian?", *Perception of Young Adults Raised in an Outer Eastern Suburb of Melbourne*, Monash University.

Strikers, S. Burke, P. (2000), "The Past, Present and Future of Social Identity Theory", *Social Psychology Quarterly*, Vol. 63.

